

WĘDRÓWKA
KU MĄDROŚCI

ANNA
KUZIOMKA

Program nauczania filozofii dla III etapu edukacyjnego. Poziom podstawowy

opracowany w ramach projektu

„Tworzenie programów nauczania oraz scenariuszy lekcji i zajęć wchodzących w skład zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces kształcenia ogólnego w zakresie kompetencji kluczowych uczniów niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

Warszawa 2019

Strona redakcyjna

Redakcja merytoryczna – dr Jolanta Sawicka-Jurek

Recenzja merytoryczna – prof. Radosław Cezary Gwizdon
dr Jan Łukasiuk
Jadwiga Iwanowska
dr Beata Rola

Redakcja językowa i korekta – Altix

Projekt graficzny i projekt okładki – Altix

Skład i redakcja techniczna – Altix

Warszawa 2019

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
www.ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons –
Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl>

SPIS TREŚCI

1. Wstęp – ogólna charakterystyka programu	5
2. Ogólne cele kształcenia i wychowania	8
3. Treści nauczania – wymagania szczegółowe	10
4. Warunki i sposób realizacji kształcenia.....	26
5. Układ treści nauczania	28
6. Zakładane osiągnięcia uczniów	30
7. Monitorowanie osiągnięć uczniów i założonych celów programowych.....	31
8. Dostosowanie do specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów.....	32
9. Formy i metody pracy	35
10. Wykorzystanie narzędzi ICT	37
11. Elementy interdyscyplinarne w programie	38
12. Sposoby oceniania uczniów	39
13. Ewaluacja programu	42
Kalendarz ewaluacji programu.....	42
14. Bibliografia	44

*„Filozofia oznacza bycie w drodze. Jej pytania są istotniejsze od odpowiedzi,
a każda odpowiedź przemienia się w nowe pytanie”
Karl Jaspers, Wprowadzenie do filozofii*

1. WSTĘP – OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU

Filozofia jest podstawą tego, co obecnie szeroko i spontanicznie nazywa się humanistyką, a co przez wieki było uważane za fundament elementarnego wykształcenia każdego człowieka, który chciał siebie nazywać myślącym, kulturalnym czy inteligentnym. Nie sposób przecenić znaczenia edukacji filozoficznej w procesie kształcenia młodzieży, bowiem filozofia stanowi podstawę szeroko pojętej kultury. Jest źródłem podstawowych pytań, których świadomość odczuwa niemal każdy już we wczesnych latach młodości. Filozoficzne pytania i problemy miały od zawsze ogromny wpływ na naukę, religię, sztukę, a także na systemy polityczne i prawne. Filozofia jest więc nie tylko rdzeniem europejskiej kultury, lecz wciąż jej żywą inspiracją. W kręgu problemów współczesnego świata jej waga nie maleje, wręcz przeciwnie – wciąż nabiera znaczenia. Wydaje się zatem oczywiste, że współczesna edukacja nie może pomijać tak podstawowego i ważnego składnika wykształcenia ogólnego, jakim jest filozofia.

Tytuł programu „Wędrówka ku mądrości” jest metaforą, która wskazuje na proces edukacji filozoficznej, a jednocześnie akcentuje fakt, że filozofia jest dążeniem do wnikliwego i otwartego patrzenia na świat. Program wykorzystuje naturalną skłonność młodzieży do stawiania pytań i dyskusowania. Ta otwartość poznawcza, a także młodzieńcza spontaniczność, wrażliwość i pozbawiona rutyny naturalność dziwienia się służy rozbudzaniu i pogłębianiu intelektualnych zainteresowań.

„Wędrówce ku mądrości” sprzyja konstruktywistyczna koncepcja kształcenia, na której została oparta idea programu. Konstruktywizm wyrasta z obserwacji i badań, dotyczących problemu uczenia się, akcentuje proces, w wyniku którego podmiot buduje (konstruuje) swoją własną wiedzę. Jako strategia edukacyjna odchodzi od podawczej metody kształcenia, a kładzie nacisk na drogę, jaką jest proces uczenia się. Teorie oparte na konstruktywizmie podkreślają aktywność jednostki w zdobywaniu wiedzy. Nauczyciel pełni tu rolę przewodnika wspierającego samodzielność myślenia i dążenie do samorozwoju ucznia. Stawia pytania, aranżuje sytuacje odpowiednie (atrakcyjne) dla uczniów, osadzone w kontekście posiadanej przez nich wiedzy. Konstruktywistycznej koncepcji uczenia się bliska jest progresywna teoria Johna Deweya, w której wiedza traktowana jest jako proces, a sama czynność uczenia się jest utożsamiana z rozwiązywaniem problemów. „Największą wartość ma zdaniem Deweya wiedza zdobyta dzięki zaangażowaniu i własnemu doświadczeniu, nie zaś ta, która przekazywana jest przez nauczyciela jako wiedza zamknięta” (cyt. Gałaś M. 2016:10).

Teoretyczną podstawę konstruktywizmu pedagogicznego tworzą prace Jeana Piageta, Lwa Wygotskiego, a także Jerome’a S. Brunera. Na polskim gruncie systematyzacji

pedagogiki konstruktywistycznej podjął się Stanisław Dylak. Zdaniem profesora „Konstruktywizm jest tym nurtem, który pozwala wprowadzić do sali dydaktycznej atmosferę poznawania, wątpienia, atmosferę dążenia do własnych odkryć, a w konsekwencji do niezależności poznawczej. Przede wszystkim jednak może przyczynić się do świadomego uczenia się” (cyt. Dylak S. 2016). Taki model kształcenia mógłby się stać ideałem filozoficznej edukacji.

W realizację konstruktywistycznej idei wpisują się zawarte w programie aktywizujące formy i metody pracy, a także kształtowane kompetencje. Kompetencje definiowane są jako połączenie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednich do sytuacji, które są potrzebne każdemu człowiekowi do samorealizacji i rozwoju osobistego. Program umożliwia realizację niemal wszystkich z ośmiu kompetencji kluczowych, lecz najbardziej skoncentrowany jest na kształtowaniu kompetencji osobistych, społecznych oraz umiejętności uczenia się. Możliwe jest to dzięki korelacjom z innymi przedmiotami nauczania (język polski, język łaćński i kultura antyczna, historia muzyki, historia sztuki, historia, wos, biologia, chemia, fizyka, matematyka, etyka).

Filozofia uchodzi za dziedzinę trudną i niepraktyczną. Przekonanie to może osłabiać motywację do jej zgłębiania. Nauczyciel powinien starać się o zmianę tego stereotypu. Tym większe znaczenie ma takie prowadzenie zajęć, które ułatwi uczniom zrozumienie podstawowych problemów filozoficznych i umożliwi im osobisty, twórczy udział w odkrywaniu wiedzy. Lekcje filozofii powinny rozwijać u uczniów zdolność krytycznego myślenia oraz wrażliwość i świadomość moralną. Rozpatrywanie problemów uczy dociekliwości oraz rzetelności myślowej, co w konsekwencji wyzwala krytyczne podejście do różnych rozwiązań.

Podstawą programu nauczania filozofii są założenia zawarte w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej dla liceum ogólnokształcącego i technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz.U. z 2.03.2018 r., poz. 467). Program jest przeznaczony do nauczania przedmiotu filozofia na III etapie edukacyjnym w pierwszej klasie liceum i technikum w zakresie podstawowym. Realizacja programu zaplanowana jest zgodnie z ramowym planem nauczania, według którego na naukę filozofii w zakresie podstawowym przewidziano 1 godzinę w tygodniu, tj. 32 godziny w roku szkolnym.

Program „Wędrówka ku mądrości” oparty jest na 3 wątkach tematycznych, które pozwolą na uporządkowanie treści nauczania zarówno problemowo, jak i chronologicznie. Decydujące dla przyjęcia wspomnianego rozwiązania były kwestie metodyczne. Filozofia powinna być poznawana przez ucznia jako integralny składnik dziedzictwa europejskiego, co oznacza, że pojęcia i stanowiska filozoficzne muszą być osadzone w historii kultury. W nauczaniu należy zwrócić uwagę nie na podawanie

jak największej ilości wiadomości, lecz na wyrabianie sprawności służących do samodzielnego jej zdobywania. Według zaproponowanej konwencji zarówno sama filozofia, jak i poszczególne idee oraz stanowiska filozoficzne mają swą genezę, kontekst historyczny i kulturowy oraz kontynuację. Problemowy charakter treści nauczania w koncepcji programu „Wędrówka ku mądrości” nie wymaga natomiast dodatkowych uzasadnień, gdyż taki postulat zawarty jest w podstawie programowej.

W szkołach przybywa dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE), które z różnych powodów wykazują większe trudności w uczeniu się niż większość szkolnych rówieśników. Do tej grupy można zaliczyć uczniów z różnymi niepełnosprawnościami, jak również obcokrajowców. Wielu z tych uczniów wymaga wsparcia i indywidualizacji dydaktycznej w odniesieniu do form, metod i zakresu treści nauczania ze względu na większe trudności w przyswajaniu wiedzy niż ich rówieśnicy. Nauczyciel filozofii kształtuje nie tylko aktywność poznawczą, ale także społeczną. Uczy tolerancji, empatii, buduje porozumienie ponad podziałami, tworzy atmosferę współpracy, zaufania i otwartości między różnymi grupami w klasie. Nauczyciel powinien aktywnie uczestniczyć w edukacji włączającej, realizować wspólnie wypracowany Indywidualny Program Edukacyjny, tworzyć właściwe relacje w klasie oraz atmosferę wzajemnej empatii. Edukacja włączająca dąży do wspierania procesu rozwojowego każdego ucznia. Wspomaga i dostosowuje warunki panujące w szkole do indywidualnych potrzeb: emocjonalnych, poznawczych, twórczych, społecznych, moralnych i fizycznych. Program dopuszcza możliwość prowadzenia zmian i dostosowań do potrzeb edukacji włączającej i uczniów z SPE w zakresie układu treści, celów, metod i form edukacyjnych. Należy jednak pamiętać, że zmiany te nie dotyczą realizacji podstawy programowej.

2. OGÓLNE CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

Kształcenie ogólne w szkole ponadpodstawowej tworzy programowo spójną całość i stanowi fundament wykształcenia, umożliwiając zdobycie zróżnicowanych kwalifikacji zawodowych, a następnie ich doskonalenie lub modyfikowanie, otwierając proces uczenia się przez całe życie.

A. Cele kształcenia ogólnego:

- rozumienie filozofii jako fundamentalnego – obok nauki, sztuki, religii i prawa – składnika dziedzictwa kultury śródziemnomorskiej,
- świadomość wpływu starożytnej filozofii greckiej na europejską kulturę późniejszych epok, a zwłaszcza na literaturę piękną, naukę i religię,
- znajomość głównych dyscyplin filozoficznych, ich problematyki i terminologii,
- dostrzeganie w poglądach wielkich filozofów starożytnych paradygmatów myślowych, które są obecne w kulturze aż do czasów dzisiejszych,
- identyfikowanie różnych problemów, stanowisk i nurtów filozoficznych na przykładach pytań i twierdzeń wielkich filozofów starożytnych,
- rozwijanie osobistych zainteresowań ucznia i integrowanie wiedzy przedmiotowej różnych dyscyplin,
- łączenie zdolności krytycznego i logicznego myślenia z umiejętnościami wyobraźniowo-twórczymi,
- wzmacnianie wrażliwości społecznej, moralnej i estetycznej,
- rozwijanie u uczniów szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości.

B. Wiedza:

- znajomość głównych dyscyplin filozoficznych oraz ich problematyki,
- rozpoznawanie w poglądach wielkich filozofów starożytnych wzorców myślowych, które są obecne w kulturze aż do czasów dzisiejszych;
- rozwijanie myślenia krytycznego i sprawności logicznych poprzez analizę wybranych pytań i argumentów filozoficznych.

C. Umiejętności:

- formułowanie i rzetelne uzasadnianie własnych poglądów filozoficznych w dyskusji,
- samodzielne docieranie do informacji,
- dokonywanie selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł,
- nabywania nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania,
- umiejętność współpracy w grupie i podejmowania działań indywidualnych,

- krytyczne myślenie i sprawności logiczne,
- analizowanie wybranych pytań i argumentów filozoficznych,
- jasne formułowanie i rzetelne uzasadnianie własnych poglądów filozoficznych w dyskusji.

Realizację powyższych celów powinna wspomagać dobrze wyposażona biblioteka szkolna, dysponująca aktualnymi zbiorami, zarówno w postaci księgozbioru, jak i zasobów multimedialnych. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni odwoływać się do zasobów biblioteki szkolnej i współpracować z nauczycielami bibliotekarzami w celu wszechstronnego przygotowania uczniów do samokształcenia i świadomego wyszukiwania, selekcjonowania i wykorzystywania informacji.

Szkoła oraz nauczyciele podejmują działania mające na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia, stosownie do jego potrzeb i możliwości. Uczniom z SPE szkoła zapewnia optymalne warunki pracy. Wybór form indywidualizacji nauczania powinien wynikać z rozpoznania potencjału każdego ucznia. Zatem nauczyciel powinien tak dobierać zadania, aby z jednej strony nie przerastały one możliwości ucznia (uniemożliwiały osiągnięcie sukcesu), a z drugiej nie powodowały obniżenia motywacji do radzenia sobie z wyzwaniami.

3. TREŚCI NAUCZANIA – WYMAGANIA SZCZEGÓŁOWE

Głównym celem zajęć z filozofii na poziomie podstawowym jest wprowadzenie uczniów w myślenie filozoficzne na bazie filozofii starożytnej Grecji i Rzymu. Koncepcja programu polega na problemowo-chronologicznym uporządkowaniu treści nauczania, które zostały ujęte w trzech wątkach tematycznych. Program zawiera wszystkie wymagane treści podstawy programowej w zakresie podstawowym oraz treści wykraczające ponad podstawę programową.

I. Droga do prawdy, czyli o sensie filozofii.

Temat 1. Czym jest filozofia?

Treści nauczania

- etymologia pojęcia filozofia,
- miejsce i czas narodzin filozofii, z uwzględnieniem charakterystycznego kontekstu społeczno-kulturowego (rola mitologii, specyfika religii greckiej, etos obywatela, mędrca i stan ówczesnej wiedzy),
- pitagorejskie określenie filozofii,
- wpływ filozofii na kulturę i inne zjawiska występujące we współczesnym świecie.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- przedstawia etymologię słowa filozofia,
- porównuje znaczenie pojęcia filozofia w potocznym i właściwym jego sensie,
- wskazuje czas i miejsce narodzin filozofii i objaśnia jej kontekst kulturowy,
- wyjaśnia znaczenie pitagorejskiego określenia filozofii,
- formułuje własną definicję filozofii,
- docenia rolę mądrości w życiu i kulturze.

Korelacje międzyprzedmiotowe: historia, język łaciński i kultura antyczna, język polski.

Temat 2. Filozofia a światopogląd i ideologia.

Treści nauczania

- Czym się różni potoczne i właściwe pojęcie filozofii?
  - charakterystyka myślenia filozoficznego (myślenie: racjonalne, krytyczne, bezinteresowne),
  - filozofia jako proces, rozumowanie (stawianie pytań i szukanie odpowiedzi),
  - myślenie zdroworozsądkowe (potoczne) a myślenie filozoficzne i naukowe,
  - filozofia a nauka, cechy wspólne i różnice,

- myślenie krytyczne a dogmatyczne,
- pogląd filozoficzny, światopogląd i ideologia,
- rodzaje i niebezpieczeństwa ideologii.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- wymienia cechy poznania filozoficznego i naukowego,
- wyjaśnia na czym polega myślenie krytyczne,
- opisuje związek filozofii, światopoglądu i ideologii,
- dokonuje analizy własnego światopoglądu,
- podaje różnice między myśleniem potocznym, filozoficznym i dogmatycznym,
- dyskutuje, przedstawia własne zdanie, argumentuje,
- krytycznie i z szacunkiem odnosi się do poglądów innych uczestników dyskusji.

Korelacje międzyprzedmiotowe: wos, historia.

Temat 3. Początki filozoficznej refleksji.

Treści nauczania

- Jakie doświadczenia sprawiają, że człowiek zaczyna filozofować?
- Co budzi zdumienie u współczesnego człowieka? Czy są to te same zjawiska, które dziwiły starożytnych Greków?
  - źródła filozofii, (np.: zdziwienie, poszukiwanie prawdy, wątpliwość, świadomość własnej niewiedzy, wątpliwość, dociekliwość, wola zrozumienia),
  - pytanie o podstawowe problemy filozoficzne (sens życia człowieka i jego cel, początek świata, istnienie Boga, wartości, roli rozumu),
  - cel uprawiania filozofii,
  - analiza tekstu K. Jaspersa. *Wprowadzenie do filozofii (Źródła filozofii)*.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- przedstawia zakres zainteresowań filozofii,
- wymienia główne źródła filozofii,
- wskazuje podstawowe problemy filozoficzne,
- analizuje i rekonstruuje podstawowe problemy w tekście źródłowym,
- porównuje problemy filozoficzne starożytnych Greków i współczesne,
- podaje przykłady ponadczasowych problemów fundamentalnych.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski, język łaciński i kultura antyczna, fizyka, biologia, etyka.

Temat 4. U źródła pytań istotnych.

Treści nauczania

- Dlaczego zadajemy pytania?
- Czy wszystkie pytania są równie ważne?
- Jakie pytania stawia filozofia?
  - początek i cechy pytań filozoficznych,
  - problematyka filozoficzna a naukowa, wzajemne korelacje.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- dostrzega naturę pytań filozoficznych,
- charakteryzuje pytania filozoficzne podając ich najważniejsze cechy: ogólność, racjonalność, orientacja na to, co ostateczne lub podstawowe,
- wskazuje pytania o charakterze filozoficznym,
- przytacza argumenty filozoficznych pytań powstałych na gruncie nauki,
- podaje przykłady naukowych rozwiązań wynikających z filozoficznych problemów,
- formułuje i przedstawia za pomocą argumentów własne stanowisko w kwestii poruszanego problemu.

Korelacje międzyprzedmiotowe: biologia, fizyka, matematyka.

Temat 5. Główne dyscypliny filozoficzne.

Treści nauczania:

- dyscypliny filozoficzne: metafizyka (ontologia), epistemologia, etyka, filozofia piękna i sztuki (estetyka), antropologia filozoficzna, filozofia przyrody, teologia filozoficzna, filozofia polityki,
- logika jako narzędzie nauki i filozofii,
- arystotelesowski podział filozofii na filozofię teoretyczną, praktyczną i pojetyczną.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- wymienia główne dyscypliny filozofii oraz jej nauki pomocnicze: metafizyka (ontologia), epistemologia, etyka, filozofia piękna i sztuki (estetyka), antropologia, filozofia przyrody, teologia filozoficzna, filozofia polityki, logika,
- identyfikuje główne problemy występujące w obrębie dyscyplin filozoficznych,
- definiuje pojęcia: metafizyka (ontologia), epistemologia, etyka, filozofia przyrody, antropologia, teologia filozoficzna, estetyka, filozofia społeczna, logika,
- łączy pytania filozoficzne z odpowiednimi dyscyplinami.

Korelacje międzyprzedmiotowe: etyka, język polski, historia sztuki, historia muzyki, WOS.

Temat 6. Język filozofii – podstawowe pojęcia i problemy ontologiczne.

Treści nauczania

- Jakie byty istnieją w świecie?
- Co było na początku?
- Ile jest rodzajów bytów?
- Dlaczego istnieje raczej coś niż nic?
  - definicje podstawowych pojęć ontologicznych.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- rozpoznaje pytania i problemy typowe dla ontologii,
- definiuje najważniejsze pojęcia ontologiczne: byt, materia, substancja, idea, duch, arche, wariabilizm, monizm dualizm, materializm, idealizm, spirytualizm, realizm.
- operuje podstawowymi pojęciami filozoficznymi występującymi na gruncie omawianych koncepcji i stanowisk,
- rekonstruuje podstawowe problemy i stanowiska filozoficzne.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski.

Temat 7. Język filozofii – podstawowe pojęcia i problemy epistemologiczne.

Treści nauczania

- Czy świat jest poznawalny?
- Jaka jest decydująca władza poznawcza?
- Co poznajemy?
- Czy możemy zdobyć całkowitą wiedzę o świecie?
- Czy prawda jest ta sama dla wszystkich, czy różna dla różnych ludzi?
  - definicje podstawowych pojęć epistemologicznych.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- rozpoznaje pytania i problemy typowe dla epistemologii,
- definiuje podstawowe pojęcia z obszaru epistemologii: poznanie, aprioryzm, aposterioryzm, racjonalizm, empiryzm, intuicjonizm, sceptycyzm, dogmatyzm, relatywizm, klasyczna koncepcja prawdy.
- operuje podstawowymi pojęciami filozoficznymi występującymi na gruncie omawianych koncepcji i stanowisk,
- formułuje pytania i problemy typowe dla epistemologii,

- rekonstruuje podstawowe problemy i stanowiska filozoficzne w tekstach źródłowych.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski.

Temat 8. Ścieżki filozoficznej wędrówki.

Treści nauczania

- Czy filozofia jest praktyczna?
- Filozofia a wartości etyczne,
- Filozofia a kultura i sztuka,
- Filozofia a polityka i prawo,
- Pojęcia: wartość, moralność, utylitaryzm, gr. *pajdeja*, gr. *ethos*, gr. *arete*, sztuka, piękno, brzydota, kultura.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- przedstawia wpływ filozofii na kulturę,
- docenia rolę mądrości w życiu i kulturze,
- dostrzega problemy etyczne we współczesnych dyskusjach społecznych,
- bierze udział w dyskusji na temat roli filozofii w kulturze,
- podaje przykłady wpływu filozofii na sztukę, politykę i inne dziedziny życia człowieka.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski, wos, historia sztuki.

II. Filozofia i kultura antyczna.

Temat 9. Świat w kropli wody.

Treści nauczania

- Jak powstał świat? Jaka była pierwotna materia?
  - przejście od myślenia mitologicznego do myślenia krytycznego,
  - pierwsze próby naukowego wyjaśnienia początku i zasady świata,
  - poglądy Talesa, Anaksymandra, Anaksymenesa i Heraklita,
  - poglądy Empedoklesa i Anaksagorasa,
  - pojęcie kosmosu w poglądach starożytnych filozofów przyrody,
  - pojęcia: arche, logos, hylozoizm, wariabilizm.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- podaje cechy myślenia mitologicznego i filozoficznego,
- osadza w czasie życie i poglądy pierwszych filozofów,
- łączy postacie jońskich filozofów przyrody z przyjętymi przez nich zasadami,
- definiuje pojęcia: arche, logos, hylozoizm, wariabilizm,
- wyjaśnia na czym polega załamek empirycznej metody naukowej.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski, język łaciński, biologia, fizyka.

Temat 10. Istota istnienia według eleatów.

Treści nauczania

- Czy zasadą świata jest stałość czy ciągła przemiana?
- Parmenides jako pierwszy racjonalista,
  - cechy bytu wg Parmenidesa,
  - rola myśli w procesie poznania,
  - dialektyka jako sztuka dowodzenia,
  - paradoksy Zenona z Elei związane z ruchem.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- wymienia argumenty Parmenidesa dowodzące niezmienności bytu,
- dostrzega w rozumowaniach eleatów załączek procedury dowodzenia,
- przytacza jeden z paradoksów sformułowany przez Zenona z Elei,
- przeprowadza dowodzenie na wzór Zenona z Elei (*per absurdum*).

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski, język łaciński i kultura antyczna.

Temat 11. Prosta droga Demokryta.

Treści nauczania

- Jaka jest struktura świata?
  - poglądy Leucypa i Demokryta z Abdery,
  - teoria atomów i próżni,
  - koncepcja materialnej duszy,
  - teoria poznania zmysłowego i rozumnego,
  - poszukiwanie najmniejszych cząstek materii w nauce nowożytnej i współcześnie,
  - paradygmat materializmu i naturalizmu w poglądach atomistów.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- porównuje starożytną koncepcję greckiego atomizmu z wiedzą współczesną na temat atomów,
- docenia doniosłość hipotezy Leucypa i Demokryta,
- przedstawia materialistyczną teorię Demokryta na temat duszy i poznania,
- interpretuje teksty kultury (np.: wiersz: *Demokryt i Abderycy* La Fontaine'a, Heraklit na fresku *Szkoła Ateńska* Rafaela).

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski, język łaciński i kultura antyczna, fizyka.

Temat 13. Kosmiczna harmonia Pitagorasa.

Treści nauczania

- Dlaczego słuchamy muzyki?
  - życie i działalność Pitagorasa,
  - pitagorejska teoria liczb,
  - model wszechświata w poglądach pitagorejczyków,
  - wierzenia pitagorejczyków i koncepcja człowieka,
  - wpływ pitagoreizmu na teorię idei Platona.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- wymienia zasługi szkoły pitagorejskiej dla matematyki, muzyki,
- objaśnia pitagorejską koncepcję muzyki sfer,
- porównuje pojęcie kosmosu w rozumieniu starożytnym i współczesnym,
- dyskutuje na temat doniosłości hipotez starożytnych myślicieli.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski, język łaciński i historia antyczna, historia sztuki, historia muzyki, matematyka.

Temat 13. O mądrości, która rodzi się w dialogu.

Treści nauczania

- Czym jest cnota?
- Skąd ludzie wiedzą, co jest dobre?
  - koncepcja natury ludzkiej Sokratesa i sofistów,
  - życie i postawa moralna Sokratesa,
  - koncepcja uprawiania filozofii przez autorefleksję,
- Sokratejskie odkrycia: psyche, arete, daimonion,
  - założenia intelektualizmu etycznego.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- przedstawia postać i poglądy Sokratesa,
- porównuje poglądy Sokratesa i sofistów,
- omawia sokratejską metodę dochodzenia do prawdy,
- zna rolę dialogu w drodze do samopoznania,
- definiuje najważniejsze pojęcia filozofii Sokratesa,
- formułuje i przedstawia własne stanowisko w kwestii dobra,
- dostrzega ważność zagadnień etycznych w życiu człowieka.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski, etyka, historia.

Temat 14. W obronie ideałów.

Treści nauczania:

- Czy są wartości cenniejsze od życia?
- Jaki jest sens i cel naszego istnienia?
  - postawa moralna Sokratesa,
  - analiza fragmentów tekstu: Platon, Obrona Sokratesa.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- podaje motywy skazania Sokratesa na śmierć,
- wyjaśnia na czym polega wkład Sokratesa w zdobycze kultury europejskiej,
- dokonuje analizy tekstów źródłowych,
- dyskutuje na temat sensu życia opartego na ideałach i wierności samemu sobie.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski, język łaciński i kultura antyczna.

Temat 15. W jaskini złudzeń.

Treści nauczania

- Co decyduje o wyborach i ocenach, których dokonujemy?
- Co jest powodem rozdźwięku między wyobrażeniem a rzeczywistością?
- Czy istnieją takie rzeczy i wartości, które zadowolają wszystkich?
  - platońska alegoria jaskini,
  - platoński dualizm i idealizm metafizyczny,
  - analiza fragmentu *Państwa Platona (Mit jaskini)*.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- zna główne założenia dualizmu Platona,
- wyjaśnia teorię idei jako niematerialnych, niezmiennych i wiecznych wzorców dla zmiennych i czasowych rzeczy fizycznych,
- wyjaśnia sens potoczny i sens filozoficzny terminu idealizm,
- interpretuje metaforę jaskini platońskiej,
- dostrzega związki między myślą starożytną a współczesną kulturą,
- podaje współczesne przykłady metafory platońskiej jaskini.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski, język łaciński i kultura antyczna.

Temat 16. W drogę platońskim rydwanem.

Treści nauczania

- Jaką rolę odgrywają w naszym życiu emocje?
  - życie i główne założenia systemu filozoficznego Platona,
  - teoria poznania: racjonalizm genetyczny – natywizm,
  - dualizm antropologiczny,

- platońska nauka o duszy i zasada anamnezy,
- metafora złożoności ludzkiej natury – mit o rydwanie,
- analiza fragmentu Fajdrosa Platona (Mit rydwanu).

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- zna i wymienia główne założenia systemu Platona,
- definiuje pojęcie: natywizm, anamneza,
- zna i rozumie Platońską koncepcję poznania,
- interpretuje metaforę ludzkiej duszy.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski, język łaciński i kultura antyczna.

Temat 17. Rozwój miłości i poznania.

Treści nauczania

- Jakie są blaski i cienie miłości?
  - platońska koncepcja miłości na tle innych koncepcji,
  - triada wartości uniwersalnych,
  - poglądy społeczno-polityczne Platona,
  - obecność platonizmu w późniejszych epokach.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- wskazuje etapy rozwoju miłości u Platona,
- wyjaśnia sens potoczny i sens źródłowy pojęcia miłość platoniczna,
- przedstawia poglądy społeczno-polityczne Platona,
- dostrzega obecność platonizmu w późniejszych epokach,
- ustosunkowuje się do platońskiej koncepcji państwa doskonałego.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski, historia, wiedza o społeczeństwie, etyka.

Temat 18. Kompromis Arystotelesa.

Treści nauczania

- Arystoteles i klasyfikacja nauk,
  - działalność i poglądy Arystotelesa,
  - synteza materialistycznej filozofii przyrody i platonizmu,
  - arystotelesowski dowód na istnienie Boga,
  - kompromisy arystotelesowskich rozstrzygnięć filozoficznych.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- objaśnia arystotelesowską klasyfikację nauk,

- wymienia kompromisy arystotelesowskich rozstrzygnięć filozoficznych,
- wie, na czym polega hylemorfizm metafizyczny Arystotelesa,
- dostrzega i porównuje systemy Platona i Arystotelesa.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski, język łaciński i kultura antyczna.

Temat 19. Między nadmiarem a niedostatkami.

Treści nauczania

- etyka Arystotelesa,
- teoria człowieka w poglądach Stagiryty,
- koncepcja przyjaźni.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- wymienia główne założenia eudajmonistycznej etyki Arystotelesa,
- wyjaśnia arystotelesowską zasadę złotego środka,
- stosuje zasadę złotego środka do przykładowego dylematu moralnego,
- przedstawia i uzasadnia własne stanowisko względem koncepcji etycznej Arystotelesa.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski, etyka.

Temat 20. Wstrząsająca moc sztuki.

Treści nauczania

- Czy sztuka jest po to, by zachwycać?
  - starożytne pojęcie sztuki,
  - arystotelesowska koncepcja mimesis i katharsis w sztuce.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- definiuje pojęcie sztuki,
- omawia typologię sztuk Arystotelesa,
- określa rolę reguł w sztuce,
- podaje przykłady dzieła sztuki mimetyczne i niemimetyczne,
- wyjaśnia na czym polega rola katharsis w sztuce teatralnej,
- podaje różnice starożytnego i współczesnego pojęcia sztuki.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski, historia sztuki.

Temat 21. Recepta na szczęście

Treści nauczania

- pojęcie szczęścia w starożytnej Grecji i świecie współczesnym,
- charakterystyka hellenistycznych szkół filozoficznych: epikureizmu i stoicyzmu,
- hedonizm epikurejczyków i perfekcjonizm etyczny stoików,

- czwórmian leczniczy Epikura,
- rozwinięcie koncepcji pierwszych stoików przez Senekę, Epikteta i Marka Aureliusza,
- przenikanie idei stoików do myśli chrześcijańskiej,
- wątki stoickie i epikurejskie w literaturze polskiej epoki renesansu i baroku.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- charakteryzuje główne założenia szkoły epikurejskiej i stoickiej,
- objaśnia znaczenie pojęć: eudajmonia, hedonizm, apatia,
- porównuje epikurejski hedonizm i stoicki perfekcjonizm ze współcześnie rozumianym pojęciem szczęścia,
- rozpoznaje wątki stoickie i epikurejskie w literaturze polskiej renesansu i baroku,
- przedstawia własną definicję szczęścia.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski (wątki stoickie i epikurejskie w literaturze).

Temat 22. Niepokojne serce św. Augustyna.

Treści nauczania

- życiorys i poglądy św. Augustyna,
- augustyńska adaptacja platonizmu,
- koncepcja łaski i iluminacji,
- manicheizm,
- problem pochodzenia zła,
- wolna wola a predestynacja.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- zna życiorys i ewolucję poglądów św. Augustyna,
- zna rolę intuicji w procesie poznania,
- objaśnia pojęcia predestynacja i iluminacja,
- wyjaśnia różnicę między poznaniem racjonalnym a intuicją.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski.

II. Pierwsze spory i problemy filozoficzne.

Temat 23. Zagadkowa struktura świata.

Treści nauczania

- Czy prawa przyrody można sprowadzić do jednej zasady?
- Czy rzeczywistość w swojej istocie jest zmienna czy niezmienna?
  - spór między monizmem a pluralizmem,

- spór między zwolennikami statyzmu i wariabilizmu o zmienność.
- atomizm Demokryta, idealizm Platona i hylemorfizm Arystotelesa jako próby rozstrzygnięcia sporu.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- wyjaśnia, na czym polega opozycja między monizmem a pluralizmem,
- odróżnia główne kategorie ontologiczne: monizm, pluralizm, dualizm,
- postrzega aspekty wielości i jedności w otaczającej rzeczywistości, podaje odpowiednio przykłady koncepcji Talesa i Empedoklesa,
- zna próby rozstrzygnięcia pierwszych sporów ontologicznych w systemach Demokryta, Platona i Arystotelesa,
- dyskutuje na temat zmienności rzeczywistości,
- przedstawia argumenty na rzecz wariabilizmu lub statyzmu opierając się na poglądach wcześniej poznanych koncepcji: Heraklita i Parmenidesa z Elei.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski, etyka, biologia, chemia.

Temat 24. Filozofia na tropie duszy.

Treści nauczania

- Czym jest dusza?
- Jaką rolę pełni dusza?
  - dusza w teorii Demokryta,
  - pitagorejska koncepcja preegzystencji i metempsychozy,
  - poznawcza funkcja duszy wg Sokratesa,
  - dualizm antropologiczny Platona,
  - dualizm umiarkowany Arystotelesa.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- rekonstruuje spór psychofizyczny między monizmem antropologicznym a dualizmem psychofizycznym,
- wymienia podstawowe funkcje duszy,
- dostrzega różnice w poglądach Demokryta, Platona i Arystotelesa,
- omawia i uzasadnia własną ocenę jednej z koncepcji duszy,
- uczestniczy w dialogu na temat podstawowych funkcji duszy, argumentuje swoje stanowisko w oparciu o poznane koncepcje oraz własne stanowisko.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski, etyka.

Temat 25. Starożytne koncepcje Absolutu:

Treści nauczania

- Czym się różni filozoficzne pojęcie Boga od religijnego?

- Platońska koncepcja Demiurga,
  - arystotelesowska koncepcja Pierwszego Nieporuszonego Poruszyciela,
  - panteizm stoików,
  - prajednia Plotyna,
- Boski stwórca św. Augustyna.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- objaśnia platońską koncepcję Demiurga,
- rekonstruuje arystotelesowe argumenty na istnienie Boga,
- porównuje platońską i biblijną koncepcję początku świata,
- podejmuje refleksję filozoficzną nad istotą i istnieniem Boga.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski.

Temat 26. Ufać zmysłom czy rozumowi?

Treści nauczania

- Skąd pochodzi nasza wiedza o świecie?
- Czy należy bardziej ufać zmysłom czy rozumowi?
  - racjonalizm,
  - natywizm platoński,
  - empiryzm.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- wymienia źródła poznania i charakteryzuje,
- określa rolę rozumu i doświadczenia w ludzkim poznaniu,
- dyskutuje na temat źródeł ludzkiego poznania, przytacza argumenty na poparcie swojej tezy.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski, biologia.

Temat 27. W kierunku prawdy.

Treści nauczania

- Czy osiągnięcie wiedzy jest możliwe?
  - argumenty sceptyków przeciw możliwości poznania,
  - względność spostrzeżeń,
  - spór między dogmatyzmem a sceptycyzmem,
  - klasyczna koncepcja prawdy.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- definiuje pojęcia: sceptycyzm i dogmatyzm,

- porównuje założenia przeciwstawnych stanowisk,
- zna ograniczenia ludzkiego poznania,
- dostrzega ważność znaczenia prawdy w aspekcie egzystencjalnym, aksjologicznym i naukowym,
- formułuje własne stanowisko w kwestii kryterium prawdy i przytacza argumenty na jego rzecz, dostrzega ważność i znaczenie pytań filozoficznych dla omawianej dyscypliny.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski.

Temat 28. Kim jesteś człowieku – problem dobra i zła.

Treści nauczania

- Dlaczego ludzie postępują źle?
- Czy dobro dla jednego człowieka jest zawsze dobrem dla innego?
- Czy jest coś, co jest dobre zawsze i dla wszystkich?
- Co staje się z moralnością, kiedy nikt nie patrzy?
  - relatywizm Protagorasa („Człowiek miarą wszechrzeczy”),
  - intelektualizm etyczny Sokratesa („Poznaj samego siebie”),
  - refleksja Platona na temat źródeł ludzkiego zła w micie o pierścieniu Gygesa,
  - rola wolnej woli wg św. Augustyna („Zło jest brakiem dobra”).

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- wyjaśnia na czym polega relatywizm moralny Protagorasa,
- interpretuje mit platoński o pierścieniu Gyrgesa,
- zna poglądy św. Augustyna dotyczące zła i wolnej woli,
- podaje różnice między woluntaryzmem a intelektualizmem etycznym Sokratesa,
- podaje przykłady dobra i zła w świecie (kataklizmy, choroby) oraz odróżnia je od dobra i zła moralnego, których sprawcą jest człowiek,
- dyskutuje na temat: Dlaczego ludzie postępują źle:
- przytacza argumenty na poparcie swojej tezy odwołując się do znanych stanowisk.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski, etyka.

Temat 29. Poszukiwanie moralnych drogowskazów.

Treści nauczania

- Które czyny mają wartość moralną?
- Co jest celem ludzkiego życia?
- Czy istnieją uniwersalne wartości moralne?
- Co to jest sumienie?
  - podstawowe założenia naturalizmu etycznego (hedonizm Arystypa z Cyreny, hedonizm umiarkowany Epikura),

- podstawowe założenia antynaturalizmu etycznego (intelektualizm Sokratesa, teoria cnót kardynalnych Platona, zasada złotego środka, teleologia Arystotelesa, stoicyzm),
- porównanie dwóch nurtów najsilniej oddziałujących na kulturę europejską: stoicyzmu i epikureizmu,
- utilitaryzm (odmiana eudajmonizmu etycznego) a etyka obowiązku Immanuela Kanta.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- porównuje epikurejski hedonizm i stoicki perfekcjonizm,
- rekonstruuje spór o kryterium moralnej oceny czynu,
- rozpatruje wybrane problemy etyczne na tle sporu między utilitaryzmem a etycznym deontologizmem,
- dyskutuje na temat wartości etycznych.

Korelacje międzyprzedmiotowe: język polski, etyka.

Temat 30. Problem czasu.

Treści nauczania

- Czym jest czas? Co mierzymy mierząc czas?
- Czy czas zawsze przebiega ze stałą szybkością?
  - wieczny ogień Heraklita jako metafora czasu,
  - teoria czasu jako iluzja świadomości (Parmenides),
  - interpretacja cytatów św. Augustyna: „Czymże więc jest czas? Jeśli nikt mnie o to nie pyta, wiem. Jeśli pytającemu usiłuję wytłumaczyć, nie wiem”, „Nie ma terażniejszości. Jest tylko pamięć i oczekiwanie”.
  - interpretacja innych dzieł kultury przedstawiających czas (np. motyw przemijania w literaturze, Miękkie zegary Salvadola Dali)

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- zna starożytne koncepcje czasu,
- tworzy własną definicję czasu,
- podejmuje refleksję filozoficzną nad fenomenem czasu.

Korelacje międzyprzedmiotowe: biologia, fizyka, język polski, historia sztuki.

Temat 31. Dlaczego spieramy się o piękno?

Treści nauczania

- Czy piękno jest w nas, czy w rzeczach?
- Czy gdyby nie było ludzi, to czy piękno by istniało?
- Czy istnieje rzecz piękna dla wszystkich?

- porównanie piękna natury i piękna sztuki,
- wielka teoria piękna pitagorejczyków,
- proporcja jako kryterium piękna,
- platońska idea piękna,
- subiektywizm etyczny sofistów,
- definicja piękna i brzydoty, ambiwalencja w postrzeganiu.

Wiedza i umiejętności

Uczeń:

- wyjaśnia znaczenie wielkiej teorii piękna pitagorejczyków,
- definiuje pojęcie piękna,
- poznaje pojęcia obiektywizmu i subiektywizmu estetycznego,
- dostrzega wartość piękna w swoim życiu,
- dyskutuje na temat kryteriów piękna, zajmuje własne stanowisko i uzasadnia je.

Korelacje międzyprzedmiotowe: historia sztuki, historia muzyki.

Temat 32. Filozofia w działaniu

Projekt polegający na opracowaniu w grupach wybranego tematu, w ciekawy bądź niekonwencjonalny sposób. Efekt projektu zostanie zakończony zaprezentowaniem na forum, a następnie oceniony.

Propozycja tematów:

- „Czym jest czas?”
- „Czy możemy być pewni, że świat istnieje?”
- „Gdzie jest dusza?”
- „Czy rzeczy, które uznajemy za rzeczywiste, są takimi naprawdę?”
- „Jak postępować wobec innych ludzi?”

4. WARUNKI I SPOSÓB REALIZACJI KSZTAŁCENIA

Do realizacji zadań wystarczy odpowiednio wyposażona sala lekcyjna, w której powinny znajdować się takie pomoce jak: zestawy tekstów źródłowych, pomoce wizualne (np. plansze), książki pomocnicze (np. słowniki, encyklopedie), tablice typu flipchart, filmy DVD, płyty CD z nagraniami audio, odtwarzacz płyt CD/DVD, komputery/laptopy z oprogramowaniem i dostępem do Internetu, projektor multimedialny, tablica interaktywna z odpowiednim oprogramowaniem. Uczniowie powinni mieć dostęp do dobrze wyposażonej biblioteki szkolnej, dysponującej aktualnymi zbiorami, zarówno w postaci księgozbioru, jak i zasobów multimedialnych. Część lekcji będzie realizowana w bliskim im środowisku, w instytucjach kultury, a także w plenerze.

Zgodnie z treścią podstawy programowej jednym z najważniejszych zadań liceum i technikum jest rozwijanie kompetencji: językowej i komunikacyjnej, co stanowi kluczowe narzędzie poznawcze we wszystkich dyscyplinach wiedzy. Wzbogacanie słownictwa, w tym poznawanie terminologii filozoficznej, służy rozwojowi intelektualnemu ucznia, pozwala wyrażać myśli, uczucia i opisywać zdarzenia zarówno słownie, jak i pisemnie. Przestrzeganie zasad logiki i retoryki – stawianie hipotez, dobieranie argumentów, porządkowanie i hierarchizowanie ich oraz prawidłowe wnioskowanie, to umiejętności ważne w szkole i w życiu codziennym.

Do kluczowych zadań programu „Wędrówka ku mądrości” należy kształtowanie umiejętności osobistych, społecznych i w zakresie umiejętności uczenia się. Postulat ten spełnia strategia kształcenia oparta na konstruktywistycznej teorii uczenia się, w której centrum znajduje się uczeń dynamicznie tworzący swoją wiedzę na drodze dociekania i przetwarzania informacji. Wysoki poziom kompetencji obywatelskich pozwala budować porozumienie ponad różnymi podziałami, tworzyć atmosferę współpracy, zaufania i otwartości między grupami, a także skuteczniej realizować idee politycznej różnorodności.

Kompetencje w zakresie przedsiębiorczości to umiejętność przekształcania idei w czyny. Należą do nich takie cechy i umiejętności, jak: kreatywność, innowacyjność, umiejętność planowania, organizowania, analizowania, oceny, kierowania i wdrażania.

Świadomość i ekspresja kulturalna to uznanie ważności i szacunku dla kreatywnego wyrażania myśli, doświadczeń i emocji poprzez różne środki wyrazu. Składają się na nią: świadomość dziedzictwa kulturowego własnego kraju i Europy oraz ich miejsca w świecie, otwartość na różne formy ekspresji kulturowej i szacunek dla odmiennych kultur. Dwie wymienione powyżej kompetencje powinny być obecne na wszystkich lekcjach filozofii, a szczególnie w trakcie realizacji projektów.

Dla społeczeństwa informacyjnego nazywanego społeczeństwem wiedzy, ważną rolę odgrywają kompetencje w zakresie docierania do informacji, gromadzenia ich i przetwarzania w nową wiedzę. Zatem ważnym zadaniem szkoły jest przygotowanie uczniów do życia w takim społeczeństwie. Nauczyciele powinni stwarzać uczniom warunki do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł oraz dokumentowania swojej pracy z uwzględnieniem prawidłowej kompozycji tekstu i zasad jego organizacji, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych.

5. UKŁAD TREŚCI NAUCZANIA

Program „Wędrówka ku mądrości” oparty jest na 3 wątkach tematycznych, które pozwolą na uporządkowanie treści nauczania zarówno problemowo, jak i chronologicznie. Każdy z wydzielonych w programie wątków tematycznych ma swoją względną autonomię, jednocześnie jest powiązany z innymi:

Wątek I: Droga do prawdy, czyli o sensie filozofii.

Wątek pierwszy stanowi wprowadzenie do podstawowych pojęć, stanowisk i problemów filozoficznych. Zapoznaje uczniów z głównymi dyscyplinami filozoficznymi i ich przedmiotem, pozwala zrozumieć obszar filozoficznego zasięgu.

Wątek II: Filozofia i kultura antyczna.

Wątek drugi prezentuje dorobek najwybitniejszych filozofów epoki, uwzględniając ich życiorys, poglądy oraz wpływ, jaki wywarli na rozwój kultury europejskiej. W tej części zachowany został porządek chronologiczny zgodnie z założeniem, że myślenie problemowe powinno mieć solidne podstawy w postaci wiedzy na temat poglądów najważniejszych myślicieli epoki. Filozofia powinna być poznawana przez ucznia jako integralny składnik dziedzictwa europejskiego.

Wątek III: Pierwsze spory filozoficzne.

W nauce filozofii nie chodzi tylko o to, by wiedzieć jak inni rozstrzygają problemy, ale o to, by samemu stawiać pytania i szukać odpowiednich rozstrzygnięć. Charakter problemowy tego wątku wynika z potrzeby wykorzystania naturalnej skłonności młodzieży do stawiania pytań i dyskusowania. Zadania badawcze oraz pytania problemowe powinny prowadzić do refleksji nad stanem wielu kwestii filozoficznych oraz wskazywać na nierozstrzygalność niektórych z nich. Realizacja tematów powinna tworzyć sytuacje motywujące uczniów do dociekliwości poznawczej, rozwijając umiejętności uczestniczenia w dyskusji i argumentowania racji, a także skłaniać do przyjmowania refleksyjnej postawy przy dokonywaniu wyborów i ocen moralnych.

Według zaproponowanej konwencji zarówno sama filozofia, jak i poszczególne idee oraz stanowiska filozoficzne mają swą genezę, kontekst historyczny i kulturowy. Stanowią kontynuację i spójność treściową. Proponuje się, aby przedstawiony program był realizowany w zaproponowanym układzie.

Na lekcjach filozofii należy zwrócić uwagę na to, by nie podawać zbyt dużej ilości wiadomości, lecz wyrabiać sprawności służące do samodzielnego ich zdobywania. Zaproponowane treści wyczerpują wymagania podstawy programowej, lecz ich realizacja zostaje pozostawiona decyzji nauczyciela. Ilość podejmowanych treści,

nowych pojęć, teorii i problemów filozoficznych powinna zależeć od umiejętności, zaangażowania, chęci podejmowania przez uczniów krytycznego myślenia oraz dialogowości.

6. ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIÓW

Zakładane osiągnięcia uczniów zostały sformułowane w oparciu o cele edukacyjne kształcenia ogólnego w liceum ogólnokształcącym i technikum zgodnie z podstawą programową. Są to cele operacyjne zapisane w wymaganiach szczegółowych programu jako: „wiedza i umiejętności”, czyli to, co powinien wiedzieć, umieć i rozumieć uczeń po zrealizowaniu poszczególnych zagadnień.

Nauczyciel prowadzący lekcję powinien zachęcać uczniów, by zadawali pytania, polemizowali, dyskutowali i nie bali się błędzenia. Stawiali tezy, antytezy, argumentowali i samodzielnie dochodzili do odpowiednich wniosków. Nauczyciel wdrażając uczniów do systematycznej pracy, kształtuje ich postawę badawczą, umiejętność prezentowania stanowisk filozoficznych i prawidłowego formułowania własnych wypowiedzi.

7. MONITOROWANIE OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW I ZAŁOŻONYCH CELÓW PROGRAMOWYCH

Podczas sprawdzania osiągnięć uczniów konieczne jest uwzględnienie takich metod, które pozwolą określić, w jakim stopniu opanowali oni założone cele. Prawidłowo przeprowadzana ewaluacja osiągnięć pozwala nie tylko ocenić poziom opanowanej przez ucznia wiedzy, ale daje nauczycielowi informację zwrotną, o skuteczności wykorzystywanych przez niego metod nauczania. W edukacji filozoficznej pożądanym modelem ewaluacji osiągnięć jest ocenianie kształtujące. Polega ono na systematycznym pozyskiwaniu informacji o przebiegu procesu uczenia się. Dzięki niemu nauczyciel może modyfikować dalsze nauczanie i dawać uczniom informację zwrotną pomagającą im w nauce. Uczeń powinien na każdej lekcji otrzymać informację: co powinien umieć, na co zwrócić uwagę oraz wskazówki co będzie podlegało ocenie. Konkretnie wymagania, zwane dalej „kryteriami sukcesu”, nauczyciel przekazuje uczniom na każdej lekcji, z uwzględnieniem pracy domowej i sprawdzianów. Podobnie jak w przypadku celów nauczania, można je ułożyć razem z uczniami.

Na lekcjach filozofii ważny jest aktywny udział w dyskusjach, zaangażowanie w projekcie, wypowiedzi ustne, twórcza aktywność na zajęciach, uczestnictwo w różnego rodzaju konkursach wiedzy filozoficznej. Istotne jest uświadomienie uczniom znaczenia, jakie ma umiejętność samooceny posiadanej wiedzy, przez stworzenie możliwości samodzielnego oceniania swoich wiadomości.

8. DOSTOSOWANIE DO SPECJALNYCH POTRZEB EDUKACYJNYCH UCZNIÓW

W szkole jest ważny każdy uczeń i każdy powinien mieć szansę na osiągnięcie sukcesów. Filozofia jest przedmiotem, który może dać satysfakcję wszystkim uczniom, zarówno zdolnym, jak i tym, którzy mają trudności edukacyjne. Zapisy podstawy programowej stanowią, że szkoła oraz poszczególni nauczyciele podejmują działania mające na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia, stosownie do jego potrzeb i możliwości. Uczniom z niepełnosprawnościami szkoła powinna zapewnić optymalne warunki pracy. Wybór form indywidualizacji nauczania powinien wynikać z rozpoznania potencjału każdego ucznia. Zatem nauczyciel powinien tak dobierać zadania, aby z jednej strony nie przerastały one możliwości ucznia (uniemożliwiały osiągnięcie sukcesu), a z drugiej nie powodowały obniżenia motywacji do radzenia sobie z wyzwaniami. Jeżeli w klasie są uczniowie z SPE, nauczyciel powinien stworzyć takie warunki, w których możliwie najlepiej zostaną uwzględnione potrzeby wszystkich uczniów z dostosowaniem zadań i wymagań do indywidualnych możliwości i potrzeb. Włączanie uczniów z SPE do każdej aktywności na lekcjach niesie wiele korzyści dla nich samych i dla wszystkich pozostałych. Ma aspekt wychowawczy, sprzyja integracji i uczy postrzegania każdego człowieka jako osoby wartościowej. Wspólna praca uczy prawidłowych relacji i wzbogaca rozwój każdego uczestniczącego w niej ucznia.

W procesie kształcenia uczniów z SPE istotną rolę odgrywa odpowiednie przygotowanie warunków przestrzeni edukacyjnej, dostosowanie metod i form pracy do możliwości ucznia uwarunkowanych dysfunkcjami czy sytuacją społeczną, a także właściwe motywowanie i wykorzystanie mocnych stron ucznia. Poniżej opisano proponowane sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania z uwzględnieniem warunków zewnętrznych i edukacyjnych uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

I. Uczeń niewidomy i słabowidzący:

- warunki zewnętrzne: zwracanie uwagi na właściwe warunki oświetlenia w klasopracowni i akustykę, posadzenie w pierwszej ławce, korzystanie z odpowiednich pomocy dydaktycznych służących do rejestrowania i odtwarzania informacji, stosowanie dużej czcionki w prezentacji multimedialnej, umożliwienie korzystania z nagrań lektur gdy wada wzroku jest duża, pozwolenie na nagrywanie wykładów,
- warunki edukacyjne: dostosowanie sposobu komunikowania się z uczniem, np. stanąć bliżej, mówić z odpowiednim natężeniem głosu, zwracać się wprost do ucznia, opowiadać o wykonywanych czynnościach i doświadczeniach, uwzględnić wolniejsze tempo pracy.

II. Uczeń niesłyszący i słabosłyszący:

- warunki zewnętrzne: zwracanie uwagi na właściwe warunki oświetlenia w klasopracowni i akustykę, posadzenie w pierwszej ławce, korzystanie z odpowiednich pomocy dydaktycznych służących do rejestrowania i odtwarzania informacji,
- warunki edukacyjne: dostosowanie sposobu komunikowania się z uczniem, np. stanąć bliżej, mówić z odpowiednim natężeniem głosu, zwracać się wprost do ucznia, opowiadać o wykonywanych czynnościach i doświadczeniach, upewnić się czy polecenia kierowane do całej klasy są właściwie rozumiane przez ucznia niedosłyszącego, uwzględnić wolniejsze tempo pracy, w czasie lekcji wskazane jest używanie jak najczęściej pomocy wizualnych i tablicy (m.in. zapisanie nowego tematu, nowych i ważniejszych słów), przy ocenie prac pisemnych dziecka nie należy uwzględniać błędów wynikających z niedosłuchu, one nie powinny obniżyć ogólnej oceny pracy.

III. Uczeń z ADHD

- warunki zewnętrzne: uporządkowane biurko ucznia, jasno określone zasady pracy na lekcji, stanowisko pracy z dala od okna (lepsze skupianie uwagi),
- warunki edukacyjne: jasne i zwięzłe instrukcje do wykonywanych zadań dla ucznia, zadania sprawdzane i korygowane przez nauczyciela zaraz po wykonaniu, z podaną informacją zwrotną.

IV. Uczeń z autyzmem, z zespołem Aspergera

- warunki zewnętrzne: ograniczenie bodźców dźwiękowych, zapachowych, wzrokowych,
- warunki edukacyjne: zachowanie właściwego dystansu (zbyt bliska odległość może być silnym bodźcem pobudzającym) – zachęcanie ucznia do nawiązywania kontaktów z rówieśnikami, lecz nie przymuszanie do nich.

V. Uczeń z niepełnosprawnością ruchową:

- warunki zewnętrzne: ustawienie ławek odpowiednie dla swobodnego przemieszczania się,
- warunki edukacyjne: dawanie okazji do wykazywania się samodzielnością, budowanie adekwatnej samooceny i realistycznych aspiracji, uwzględnianie wolniejszego tempa pracy.

VI. Uczeń z cukrzycą

- warunki zewnętrzne: zapewnienie odrębnego pomieszczenia do mierzenia poziomu cukru i przyjęcia insuliny,
- zapewnienie możliwości zjadania posiłku o każdej porze, zgodnie z potrzebami i zaleceniami lekarskimi,

- warunki edukacyjne: zalecenia ogólne, ułatwiające uczniowi zadbanie o swoje zdrowie i monitorowanie poziomu cukru.

VII. Uczeń z epilepsją:

- warunki zewnętrzne: zapewnienie możliwości odpoczynku po przebytych ataku choroby lub w celu jego zapobieżenia,
- warunki edukacyjne: zalecenia ogólne, dotyczące higieny pracy umysłowej ucznia i bezpieczeństwa związanego z potrzebami zdrowotnymi dziecka.

VIII. Uczniowie z poważnymi zaburzeniami w komunikowaniu się (w tym uczniowie z afazją):

- warunki edukacyjne: podczas mówienia do klasy utrzymywanie z uczniem kontaktu wzrokowego, wydawanie prostych poleceń i upewnianie się, czy uczeń zrozumiał polecenie, w razie konieczności powtarzanie polecenia, zadawanie jasno sformułowanych pytań, wymagających jednoznacznej odpowiedzi, przygotowywanie notatek z zaznaczonymi najważniejszymi treściami, wykorzystywanie w procesie dydaktycznym specyficznego sposobu komunikowania się ucznia, dostosowanie systemu oceniania osiągnięć ucznia.

IX. Uczniowie ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się, m.in. uczniowie z dysleksją, dysgrafią, dysortografią, dyskalkulią:

- warunki edukacyjne: dostosowanie środków dydaktycznych, dostosowanie wymagań edukacyjnych do możliwości ucznia, ustalenie systemu oceniania uczniów adekwatnego do ich dysfunkcji, wydłużanie czasu pracy w sytuacjach tego wymagających.

X. Uczniowie niedostosowani społecznie, zagrożeni niedostosowaniem społecznym (w tym z zaburzeniami zachowania):

- warunki edukacyjne: praca w małych grupach, możliwość korzystania z zajęć dodatkowych o charakterze wyrównawczym, stosowanie indywidualnego programu dla ucznia, uwzględniającego jego deficyty rozwojowe, powtarzanie reguł obowiązujących na zajęciach, jasne wyznaczanie granic i egzekwowanie ich przestrzegania.

9. FORMY I METODY PRACY

Realizacji programu służą nauczycielowi metody i narzędzia kształcenia.

Do nauczyciela należy odpowiedni dobór metod, dostosowanych do możliwości poznawczych uczniów, liczebności klasy, wyboru pomieszczenia, wyposażenia szkoły w pomoce dydaktyczne – do potrzeb uczniów z SPE czy uczniów szczególnie zdolnych. W publikacjach dydaktycznych istnieją różne klasyfikacje i nazwy metod nauczania. Każda z nich może być realizowana jako aktywizująca lub wręcz przeciwnie, może się zdarzyć, że będzie utrwalala bierność poznawczą. Ważne jest więc, by spełnić określone warunki, a najważniejszym z nich jest przewaga aktywności uczniów nad aktywnością nauczyciela.

Propozycja metod do zastosowania na lekcji filozofii:

Metody aktywizujące:

Mapa myśli – tworzenie mapy myśli wokół zadanego tematu.

Drama – inscenizowanie przygotowanego scenariusza lub improwizacja oparta na tekście, ilustracja lub kontynuacja wydarzeń.

Burza mózgów – wyrażenie pomysłów odpowiedzi na pytania, rozwiązanie problemu.

Praca z tekstem źródłowym

Analiza cytatów – jako punkt wyjścia do dociekań filozoficznych.

Analiza tekstu źródłowego – lektura pism filozoficznych – jedna z podstawowych metod nauczania filozofii – umożliwia kontakt z oryginalną myślą filozoficzną, pobudza do stawiania pytań, inspiruje.

Twórcze pisanie tekstów – rodzaj warsztatów pisarskich, zachęcający do podjęcia autorefleksji, rozwijający funkcję kreatywnego myślenia i twórczej swobody.

Metoda tekstu przewodniego – doskonalenie umiejętności wyszukiwania, selekcjonowania i przetwarzania informacji pochodzących z różnych źródeł, analizowania informacji, wykorzystywania zgromadzonych informacji w praktycznym działaniu, samodzielności w rozwiązywaniu problemów, organizowania środowiska nauki i pracy, autoewaluacji podejmowanych działań.

Analiza SWOT – metoda badawcza, polegająca na wskazywaniu silnych stron i wynikających z nich szans oraz słabych stron i wynikających z nich zagrożeń.

Spostrzeżenia wpisuje się w tabelę, mogą one służyć jako inspiracja do dyskusji.

Metoda uczy analitycznego podejścia do problemów społecznych, pozwala odnaleźć skutki i przyczyny procesów.

Dyskusje i debaty – prezentowanie argumentów za lub przeciw jakiejś sprawie, osoby lub grupy dyskutują ze sobą reprezentując określone stanowisko. Rola nauczyciela polega tu na kontrolowaniu jakości argumentacji uczniów, poprawnego posługiwania się przez nich językiem, używania odpowiednich pojęć, zwracaniu uwagi na logiczność i przejrzystość argumentacji. Rodzaje dyskusji i debat:

burza mózgów, debata „za i przeciw”, debata oksfordzka, dyskusja panelowa, dyskusja sokratejska, dyskusja z zaproszonym gościem.

Metody łączące obraz z narracją:

Film edukacyjny – metoda łącząca narrację z obrazem.

Prezentacja typu TED – to otwarty wykład, w którym wybrana osoba przedstawia stanowisko, koncepcję, pomysł, który wyróżnia się niekonwencjonalnym podejściem, rozwiązaniem czy sposobem ujęcia problemu.

Lekcja odwrócona – metoda ta opiera się na formule, w której uczniowie w domu zapoznają się z treściami lekcji, a w szkole powtarzają i systematyzują wiedzę oraz ćwiczą umiejętności.

Metoda projektów – uczniowie samodzielnie rozwiązują problem w oparciu o przyjęte wcześniej założenia. Zadaniem nauczyciela jest określenie problemu, sprawowanie opieki merytorycznej.

Metody podające: wykład aktywny, wykład informacyjny, pogadanka, objaśnienie, opowiadanie, prezentacja multimedialna.

Do realizacji lekcji proponuje się również metody zaproponowane przez autorów książki: *Filozofia – Edukacja interaktywna. Metody – środki – scenariusze*. Pod red. Aldony Pobjewskiej. Jest to publikacja adresowana do nauczycieli filozofii różnych poziomów kształcenia, zawierająca szczegółowo opisane metody aktywne i interaktywne.

10. WYKORZYSTANIE NARZĘDZI ICT

Ważnym zadaniem szkoły jest przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni stwarzać uczniom warunki do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł oraz dokumentowania swojej pracy z uwzględnieniem prawidłowej kompozycji tekstu i zasad jego organizacji, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych. Współczesna technologia komputerowa nie tylko ułatwia dostęp do informacji wspierając procesy kształcenia, ale również dostarcza narzędzi twórczych i intelektualnych. Stosowanie ICT na lekcjach staje się coraz ważniejsze i bardziej popularne wśród uczniów i nauczycieli wszystkich przedmiotów. Nauczyciel stosując na lekcji filozofii technologię informacyjną, a zwłaszcza programy multimedialne, uzyskuje wiele korzyści. Pobudza u uczniów ciekawość oraz chęć i gotowość uczenia się. Proces kształcenia jest indywidualizowany. Współczesne technologie informacyjne są ważnymi instrumentami konstruktywistycznego podejścia do kształcenia.

11. ELEMENTY INTERDYSCYPLINARNE W PROGRAMIE

Nauczanie filozofii powinno mieć charakter holistyczny, ponieważ edukacja filozoficzna nabiera sensu w konfrontacji z innymi dziedzinami wiedzy, a przede wszystkim z ludzkim doświadczeniem. Filozofia jako przedmiot szkolny istnieje zawsze razem z innymi przedmiotami, szczególnie z językiem polskim, językiem łacińskim i matematyką, historią, etyką, gdzie te nawiązania najczęściej przenikają się. Nie będzie przesadne stwierdzenie, że każdy nauczany w szkole przedmiot może znaleźć odniesienia w filozofii, (wychowanie fizyczne było jednym z podstawowych elementów systemu kształcenia i wychowania starożytnych Greków).

Zgodnie z treścią podstawy dla liceum i technikum, priorytetowe jest rozwijanie kompetencji językowej i komunikacyjnej stanowiących kluczowe narzędzie poznawcze we wszystkich dyscyplinach wiedzy. Istotne w tym zakresie jest łączenie teorii i praktyki językowej. Bogacenie słownictwa, w tym poznawanie terminologii właściwej dla każdego z przedmiotów, służy rozwojowi intelektualnemu ucznia, a wspomaganie i dbałość o ten rozwój należy do obowiązków nauczyciela każdego przedmiotu. Na etapie szkoły ponadpodstawowej uczniowie powinni umieć wybrać właściwy gatunek, formy oraz przywołać stosowne argumenty do budowania wypowiedzi pisemnej i ustnej.

Filozofia to nauka, której elementy można znaleźć we wszystkich dziedzinach. Niezwykle ważne jest, by odkrywanie prawdy o świecie odbywało się na wszystkich płaszczyznach – przyrodniczej, matematycznej, humanistycznej. Sprawi to, że wykształcimy ludzi myślących, zdolnych sprostać globalizacji życia społecznego, ale przede wszystkim dokonujących samodzielnych ocen.

12. SPOSOBY OCENIANIA UCZNIÓW

Ocenianie ma na celu przede wszystkim wspieranie rozwoju ucznia. Odbywa się ustawicznie w klasie przez cały okres nauki. Obecnie w szkołach coraz powszechniej stosuje się ocenianie kształtujące. Polega ono na pozyskiwaniu przez nauczyciela i ucznia w trakcie nauczania informacji, które pozwolą rozpoznać jak przebiega proces uczenia się, co pomoże nauczycielowi modyfikować i dostosowywać dalsze nauczanie do potrzeb ucznia, a uczeń otrzymywał informację zwrotną pomagającą mu się uczyć (za Sterne D. 2018). Ocenianie kształtujące jest modelem odpowiednim do edukacji filozoficznej. Jest to metoda, która wspiera rozwój ucznia, wyzwala w nim odpowiedzialność za proces uczenia się i wpisuje się w założenia dydaktyki konstruktywistycznej. Młody człowiek poznaje cele lekcji, sam ocenia czy je zrealizował i w jakim stopniu. Nauczyciel otrzymuje informację zwrotną i wie, jak powinien pokierować zajęciami, aby wszyscy osiągnęli zamierzony cel. Uczniowie stawiają pytania kluczowe do lekcji, szukają na nie odpowiedzi, współpracują ze sobą i z nauczycielem. Nastawieni są na dochodzenie do wiedzy, a nie tylko na otrzymanie dobrej oceny. Podobnie nauczyciel – daje informację zwrotną, informuje uczniów, z czym świetnie sobie radzą, co już umieją, a nad czym muszą jeszcze popracować. Na przyjęcie na siebie odpowiedzialności bardzo dobrze wpływa też trudna umiejętność samooceny przy konfrontacji ze zdaniem nauczyciela i innych uczniów. Ocenianie kształtujące oraz techniki uczniowskiej samooceny zostały szerzej opisane przez Danutę Sternę w książce *„Ocenianie kształtujące w praktyce”*.

Ocenianie wszystkich uczniów powinno być rzetelne, obiektywne, systematyczne i jawne. Powinno prowadzić do samorozwoju, opanowania wiedzy i umiejętności, aktywności w grupie i środowisku, odpowiedzialności za własne działania, kreatywności itd. Przedmiotem oceny ucznia nie może być jedynie suma posiadanych przez niego wiadomości. Oceniać należy przede wszystkim aktywność uczniów, np.: udział w dyskusji, udział w lekcji poprzez stawianie pytań i udzielanie odpowiedzi, wyrażanie swoich poglądów, różne inne działania ucznia, sprawdziany, aktywny udział w projektach. Semestralne sprawdziany powinny być poprzedzone lekcjami powtórzeniowymi. Zdania i polecenia muszą być adekwatne do tego, czego uczniowie nauczyli się pod kierunkiem nauczyciela. Testy mają zawierać zadania reprezentujące różne poziomy taksonomiczne i różne poziomy wymagań. Uczniowie powinni mieć możliwość zapoznania się ze schematem punktowania. Po przeprowadzonym sprawdzianie należy dokonać analizy wyników, a wnioski wykorzystać do dalszej pracy z uczniami. Uczniowie powinni być wprowadzani do samooceny i oceny koleżeńskiej.

W klasie, w której realizuje się edukację włączającą, należy pamiętać o indywidualizacji w trakcie oceniania osiągnięć uczniów z SPE. Ocena powinna być adekwatna do możliwości, wysiłku i zaangażowania. Ocena ma być wartością

informacyjną o stanie osiągnięć uczniów, o ich sukcesach lub brakach postępu w nauce. Należy dążyć do tego, aby uczeń uzyskał dzięki niej pozytywną wewnętrzną motywację.

Kryteria oceniania:

Ocena niedostateczna

Uczeń nie spełnia kryteriów na ocenę dopuszczającą, a jego braki w zakresie wiadomości i umiejętności są tak duże, że nawet przy dużej pomocy nauczyciela nie jest w stanie ich uzupełnić w trakcie dalszego kształcenia. Uczeń nie przejawia zainteresowania wiedzą, formułowaniem pytań, nie włącza się do dyskusji.

Ocena dopuszczająca

Uczeń ma spore braki w opanowaniu wiedzy i umiejętności, popełnia liczne błędy merytoryczne, ale jest w stanie uzupełnić braki w trakcie dalszej nauki. Jego postawa jest bierna, ale przy pomocy nauczyciela formułuje proste pytania związane z tematem lekcji, wykonuje typowe zadania o niewielkim stopniu trudności – wyjaśnia proste pojęcia, analizuje tekst filozoficzny, w czasie dyskusji sporadycznie zabiera głos.

Ocena dostateczna

Uczeń ma wiedzę i umiejętności na poziomie podstawowym, trudności sprawia mu samodzielne sformułowanie i uzasadnienie swojej wypowiedzi – musi być ukierunkowany przez nauczyciela. Wyjaśnia proste pojęcia, analizuje tekst filozoficzny, stawia pytania do poruszanego problemu, próbuje włączyć się do dyskusji. Rzadko przejawia inicjatywę w zespole, samodzielnie wykonuje tylko proste zadania, które przydzielili mu grupa, współpracuje z innymi. Przejawia niewielkie zainteresowanie problematyką dyskutowaną na lekcji.

Ocena dobra

Uczeń opanował w dużej mierze wiedzę i umiejętności określone programem. Umiejętnie wykorzystuje informacje, prawidłowo posługuje się terminologią filozoficzną. Uczeń wyjaśnia przyczyny i skutki, analizuje i interpretuje tekst filozoficzny, stawia pytania do tekstu, odwołując się do wiedzy teoretycznej, rekonstruuje problem tekstu, stawia tezę, argumenty, umieszcza formułowane pytania i problemy filozoficzne w obrębie właściwej dyscypliny filozoficznej, włącza się do dyskusji. Jest dość aktywny w zespole, chętnie realizuje pomysły i zgłasza własne, pomaga innym w planowaniu i organizowaniu pracy. Dobrze komunikuje się i współpracuje z grupą.

Ocena bardzo dobra

Uczeń ma silnie opanowaną wiedzę objętą programem. Jest bardzo aktywny. Prawidłowo posługuje się pojęciami i terminami. Stosuje zdobytą wiedzę do rozwiązywania problemów. Opracowuje pisemne zagadnienia, korzystając z różnych źródeł. Samodzielnie analizuje i interpretuje tekst filozoficzny, stawia pytania do tekstu, odwołując się do wiedzy teoretycznej, rekonstruuje problem tekstu, stawia tezę, argumenty, umieszcza sformułowane pytania i problemy filozoficzne w obrębie właściwej dyscypliny filozoficznej, łączy znajomość terminologii filozoficznej z tekstem źródłowym. Uczeń jasno formułuje wypowiedzi i dobrze argumentuje, zabiera głos w dyskusji i podejmuje problemy w jej trakcie, wchodzi w celną polemikę prezentując własne poglądy, wyczerpuje temat, słucha innych, dostrzega związki przyczynowo skutkowe, wyciąga wnioski, dokonuje ocen. Potrafi zaplanować pracę, jest kreatywny. Chętnie pomaga innym. Łagodzi konflikty w zespole.

Ocena celująca

Uczeń samodzielnie zdobywa wiadomości, rozwija własne zainteresowania filozoficzne. Na lekcjach jest bardzo aktywny, żywo zainteresowany tym, co się dzieje. Samodzielnie analizuje i interpretuje tekst filozoficzny, odnajduje poruszaną tematykę, odnosi ją do innych tekstów kultury, prezentuje swoje stanowisko, broni go i łączy zawarte w nim informacje, wyjaśnia przyczyny i przewiduje następstwa. Umiejętnie formułuje argumenty, własne przemyślenia, oceny i opinie, włącza się do dyskusji, ale jej nie dominuje, słucha uważnie innych, prezentuje swoje stanowisko i inicjuje dyskusję. Posługuje się bogatym słownictwem i pojęciami filozoficznymi podczas analizy tekstu i w dyskusji. Dokonuje analizy własnych poglądów i konfrontuje je z poglądami innych. Podejmuje się samodzielnych zadań, wykazuje inicjatywę i pomysłowość oraz wykorzystuje wiedzę poza podręcznikową. Z powodzeniem wykazuje się wiedzą i umiejętnościami na różnych konkursach. Podejmuje inicjatywę w działaniach grupowych, jest pomysłodawcą różnych zadań. Potrafi doskonale zorganizować i zaplanować pracę swoją i innych. W razie konfliktów w zespole potrafi negocjować i doprowadzić do kompromisu.

Należy pamiętać, że ocenianie musi być zgodne z zasadami wewnątrzszkolnego systemu oceniania oraz innymi dokumentami określającymi funkcjonowanie danej szkoły.

13. EWALUACJA PROGRAMU

Ewaluacja programu jest jedną z bardzo ważnych czynności, ponieważ służy ocenie jego wartości dydaktycznej i metodycznej. W trakcie tego procesu poznamy w jakim stopniu zrealizowane zostały zadania edukacyjne oraz efekty jakie przyniosły. Jeżeli w klasie są uczniowie objęci edukacją włączającą, ewaluacja pozwoli również ocenić efekt i prawidłowość dostosowań do indywidualnych potrzeb uczniów. Pozyskanie informacji powinno być systematyczne (kalendarz ewaluacji), obiektywne i wielowymiarowe. Ewaluacja pozwoli określić mocne i słabe strony programu. Dla nauczyciela ważny pozostaje pomiar osiągnięć uczniów, który również przyczynia się do ciągłej ewaluacji nauczycielskiego systemu kształcenia.

Kalendarz ewaluacji programu.

1. Ewaluacja w trakcie realizacji programu.

Ewaluacja formatywna będzie prowadzona na bieżąco i okresowo (po realizacji wątku i na koniec semestru) w trakcie realizacji programu.

Celem ewaluacji jest określenie:

- jakie zmiany wiedzy i umiejętności uczniów zachodzą w czasie realizacji programu,
- czy program jest odpowiedni do poziomu edukacyjnego uczniów, czy spełnia założone cele,
- czy prowadzona indywidualizacja pracy z uczniem oraz edukacja włączająca jest odpowiednia i realizuje zakładane cele,
- opinii uczniów na temat zajęć, która może stać się inspiracją do wprowadzenia poprawek do programu lub sposobu jego realizacji.

Narzędzia wykorzystane do ewaluacji:

- a) obserwacja i monitorowanie efektów pracy uczniów oraz ich osiągnięć wyrażonych oceną semestralną i końcowo roczną z filozofii, wywiad i ocena nauczycieli innych przedmiotów, z którymi przewidziana jest korelacja międzyprzedmiotowa, analizy wytworów uczniów w postaci sprawdzianów i prac uczniowskich, wynik egzaminów, osiągnięcia w Olimpiadzie Filozoficznej;
- b) na podstawie narzędzi diagnostycznych opracowanych przez autora: anonimowych ankiet, kart pracy uczniów (należy je wprowadzać w późniejszym etapie realizacji programu), sondażu ewaluacyjnego, oceny lekcji dokonanej przez uczniów po przeprowadzonej lekcji bądź cyklu lekcji;
- c) na podstawie wywiadów z uczniami oraz rodzicami, dotyczących spełnienia dostosowań i indywidualizacji pracy.

2. Ewaluacja na koniec etapu kształcenia.

Ewaluacja sumatywna to ostateczna i całościowa ocena programu. Ewaluacja całościowa zostanie prowadzona po realizacji programu.

Cele ewaluacji końcowej:

- określenie jakie zmiany wiedzy i umiejętności uczniów zaszły na koniec realizacji programu,
- uzyskanie informacji, czy program jest odpowiedni do poziomu edukacyjnego uczniów oraz czy spełnił założone cele,
- pozyskanie informacji, czy prowadzona indywidualizacja pracy z uczniem oraz edukacja włączająca spełniła swoje zadanie,
- podjęcie ostatecznej decyzji czy program będzie kontynuowany czy przerwany, co należy w nim zmienić, a co ulepszyć.

Narzędzia wykorzystane do ewaluacji:

- a) obserwacja i monitorowanie efektów pracy uczniów oraz ich osiągnięć wyrażonych oceną końcowo roczną z filozofii oraz innych przedmiotów, z którymi przewidziana jest korelacja międzyprzedmiotowa, analizy wytworów uczniów w postaci sprawdzianów i prac uczniowskich, wyników egzaminów maturalnego;
- b) na podstawie narzędzi diagnostycznych opracowanych przez autora: anonimowych ankiet, kart pracy uczniów (należy je wprowadzać w późniejszym etapie realizacji programu), oceny lekcji dokonanej przez uczniów po przeprowadzonej lekcji bądź cyklu lekcji;
- c) na podstawie wywiadów z uczniami oraz rodzicami, dotyczących spełnienia dostosowań i indywidualizacji pracy.

Przykładowe narzędzia ewaluacji znajdują się w załącznikach:

Załącznik Nr 1 – Ankieta ewaluacyjna dla uczniów,

Załącznik Nr 2 – karta pracy do analizy SWOT,

Załącznik Nr 3 – Drzewo ewaluacyjne.

14. BIBLIOGRAFIA

Literatura przedmiotu

1. Arystoteles (2011). *Etyka Nikomachejska*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN
2. Arystoteles (2009). *Metafizyka*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN
3. Arystoteles (2014). *Retoryka. Retoryka dla Aleksandra. Poetyka*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN
4. Arystoteles (2011). *Polityka*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN
5. Arystoteles (2010). *Zachęta do filozofii. Fizyka*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN Tom 1
6. Aureliusz, Marek (2019). *Rozmyślania*. Kęty, Wydawnictwo Marek Derewiecki
7. Diogenes Laertios (2004). *Żywoty i poglądy sławnych filozofów*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN
8. Jaspers, Karl (2000). *Wprowadzenie do filozofii. Dwanaście odczytów radiowych*. Wrocław, Siedmioróg
9. Kant, Immanuel (2010). *Krytyka czystego rozumu*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN Tom. 2
10. Markiewicz, Barbara (1999). *Od filozofów jońskich do Pascala. Wybór tekstów*. Warszawa, WSiP
11. Platon (2017). *Fedon*. Warszawa, Teologia Polityczna
12. Platon (2007). *Obrona Sokratesa*. Warszawa, Wydawnictwo Marek Derewiecki
13. Platon (2002). *Timaios. Kritias*. Kęty, Wydawnictwo Marek Derewiecki
14. Platon (1958). *Państwo*. Warszawa, PWN
15. Platon (2006). *Uczta*. Kęty, Wydawnictwo Marek Derewiecki
16. Popper K. R. (2007). *Spółeczeństwo otwarte i jego wrogowie*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN
17. Seneka (1987). *Myśli*. Kraków, Wydawnictwo Literackie
18. Św. Augustyn (1977). *O państwie bożym*. Warszawa, PAX
19. Św. Augustyn (1999). *Wyznania*. Warszawa, Świat Książki

Literatura podmiotu

1. Dylak, Stanisław (2016). *Konstruktywizm jako obiecująca perspektywa kształcenia nauczycieli*. https://issuu.com/banaszak4/docs/s_dylak_konstruktywizm_jako_obiecuj
2. [dostęp 11 sierpień 2019 r.]
3. Gałaś, Mieczysław. (2016), (Re)konstruowanie edukacji. Teoria i praktyka pedagogiki konstruktywistycznej. „Refleksje”, nr 6
4. Klus-Stańska, Dorota (2002). *Konstruowanie wiedzy w szkole*. Olsztyn, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego

5. Klus-Stańska, Dorota (2010). *Dydaktyka wobec chaosu pojęć i zdarzeń*. Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „ŻAK”
6. Kwieciński, Zbigniew. Śliwerski, Bogusław (2003). *Pedagogika. Podręcznik akademicki*. T. 2 Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN
7. Pobjewska, Aldona (2012). *Filozofia – Edukacja interaktywna. Metody – środki – scenariusze*. Warszawa, Stentor
8. Sozańska, Agnieszka (2018). *Rady nie od parady*. Warszawa, ORE
9. *file:///C:/Users/Ania/AppData/Local/Temp/rady_nie_od_parady-5.pdf*
10. [dostęp 11 sierpień 2019 r.]
11. Sterna Danuta (2008). *Ocenianie kształtujące w praktyce*. Civitas, Warszawa
12. *https://www.npseo.pl/data/various/files/Sesja%20I_5%20Danuta%20Sterna.pdf*
13. [dostęp 13 sierpień 2019 r.]
14. Sterna, Danuta (2014). *Strategie oceniania kształtującego*. Warszawa, CEO
15. *https://www.npseo.pl/data/various/files/Sesja%20I_5%20Danuta%20Sterna.pdf*
16. [dostęp 13 sierpień 2019 r.]
17. Sterna, Danuta (2014). *Uczę się w szkole*. Warszawa, CEO
18. *https://ceo.org.pl/sites/default/files/ucze-sie-w-szkole_danuta_sterna.pdf*
19. [dostęp 13 sierpień 2019 r.]
20. Tischner, Józef (1981). *Wstęp*, [w:] Alwin Diemer. *Kurs elementarny filozofii*. Antropologia filozoficzna. Kraków, PWT

Załącznik nr 1**WZÓR****Ankieta ewaluacyjna dla uczniów**

Poniższa ankieta pozwoli nauczycielowi poznać Twoją opinię na temat zajęć filozofii, a w konsekwencji doskonalić proces nauczania – uczenia się. Ankieta jest anonimowa. Odpowiedz na poniższe pytania, zaznaczając wybraną przez siebie odpowiedź: TAK lub NIE.

	Pytanie	Odpowiedź	
		TAK	NIE
1	Czy chętnie uczestniczyłeś/eś w zajęciach z FILOZOFII?		
2	Czy treści na lekcjach były według Ciebie przedstawione w sposób zrozumiały i interesujący?		
3	Czy forma prowadzenia zajęć była dla Ciebie ciekawa?		
4	Czy sposób prowadzenia zajęć przez nauczyciela pozwolił Ci aktywnie uczestniczyć w zajęciach?		
5	Czy praca w zespole spowodowała, że czułeś(eś) się pewnie?		
6	Czy Twoim zdaniem praca w zespole przyczyniła się do integracji klasy?		
7	Czy w czasie zajęć mogłeś(eś) samodzielnie zdobywać wiedzę?		
8	Czy w czasie zajęć mogłeś(eś) samodzielnie podejmować decyzje?		
9	Czy mogłeś(eś) obserwować rezultaty swojej pracy?		
10	Czy uważasz, że treści poruszane na zajęciach były dla Ciebie przydatne?		

Udziel krótkich odpowiedzi:

11. Wymień jeden temat, którego realizacja podobała Ci się najbardziej i uzasadnij dlaczego?

.....
 .....

12. Wymień zagadnienia, które sprawiały Ci najwięcej trudności.

.....
 .....

13. Które tematy były Twoim zdaniem zbędne (nieciekawe) i dlaczego?

.....
 .....

14. Podaj zagadnienia, o które chciał(a)byś ewentualnie uzupełnić program? .....

.....

Dziękuję

Załącznik nr 2

KARTA PRACY
„Czwórmian leczniczy Epikura”

Gr. I.

1. Przeczytaj poniższy fragment tekstu i na jego podstawie dokonaj analizy mocnych i słabych stron zaproponowanego przez Epikura rozwiązania problemu strachu przed śmiercią. Rozważ także, czy zaproponowane przez niego rozwiązania mogą stanowić odpowiedź na lęki współczesnego człowieka.

„Staraj się oswoić z myślą, że śmierć jest dla nas niczym, albowiem wszelkie dobro i zło wiąże się z czuciem; a śmierć jest niczym innym, jak właśnie całkowitym pozbawieniem czucia. Przeto owo niezbite przeświadczenie, że śmierć jest dla nas niczym, sprawia, że lepiej doceniamy śmiertelny żywot, a przy tym nie dodaje bezkresnego czasu, lecz wybija nam z głowy pragnienie nieśmiertelności. W istocie bowiem nie ma nic strasznego w życiu dla tego, kto sobie dobrze uświadomił, że przestać żyć nie jest niczym strasznym. Głupcem jest atoli ten, kto mówi, że lękamy się śmierci nie dlatego, że sprawia nam ból, gdy nadejdzie, lecz że trapi nas jej oczekiwanie. Bo zaiste, jeśli jakaś rzecz nie mąci nam spokoju swoją obecnością, to niepokój wywołany jej oczekiwaniem jest zupełnie bezpodstawny. A zatem śmierć, najstrasniejsze z nieszczęść, wcale nas nie dotyczy, bo gdy my istniejemy, śmierć jest nieobecna, a gdy tylko śmierć się pojawi, wtedy nas już nie ma. Wobec tego śmierć nie ma żadnego związku ani z żywymi, ani z umarłymi; tamtych nie dotyczy, a ci już nie istnieją”.

Epikur „List do Menoikeusa”

Wskaż mocne strony problemu i wynikające z tego szanse oraz słabe strony problemu i wynikające z tego zagrożenia.

Analiza SWOT

Strach przed śmiercią	
MOCNE STRONY → →	SŁABE STRONY → →
SZANSE → →	ZAGROŻENIA → →

Załącznik nr 3

Drzewo ewaluacyjne

1. Na tablicy lub flipcharcie narysuj drzewo z pięcioma grubymi gałęziami (liczba gałęzi zależy od liczby pytań).
2. Na gałęziach napisz odpowiednio: Zajęcia mi się podobały. Zajęcia pomogły mi zrozumieć... (uzupełnij w zależności od tematu zajęć). Polecenia były dla mnie zrozumiałe. Po dzisiejszych zajęciach będę dyskutować o moich doświadczeniach ze znajomymi/rodziną. Lepiej rozumiem, czym jest praca w grupie. Pozostaw miejsce na kartkę z osobistymi uwagami uczniów.
3. Rozdaj uczniom samoprzylepne kartki w trzech kolorach:
  - czerwony oznacza, że uczestnik nie zgadza się z danym stwierdzeniem,
  - pomarańczowy oznacza, że nie jest pewien,
  - zielony, że zgadza się z danym stwierdzeniem,
  - niebieski przeznaczony jest na wyrażenie swojej osobistej opinii/uwagi (kolory można dobierać w zależności od dostępnych materiałów).
4. Poproś, aby uczniowie podeszli do rysunku drzewa i przyklepili odpowiednią kartkę do kolejnych gałęzi w zależności od swoich odczuć (uczniowie nie powinni wykonywać tego ćwiczenia pojedynczo, w przypadku większej grupy poproś, by uczniowie podchodzili po kilka osób). Po przyklejeniu kartek przez uczniów zapytaj, czy ktoś chciałby odnieść się do napisanych zdań.
5. Pamiętaj o uczniach objętych edukacją włączającą, powinni mieć zapewnione warunki do wyrażeniu opinii na równych szansach z innymi. Jeżeli jest potrzeba, można dodać dodatkowe "gałęzie" drzewa z pytaniem: Czy czułem się dobrze w grupie?

Anna Kuziomka, nauczyciel mianowany (bibliotekarka i nauczycielka filozofii w ZSZ nr 1 i li LO we Włodawie) z 17-letnim stażem pracy. Autorka programu nauczania filozofii w liceum „żyć i filozofować” (2010), opiekunka Koła Filozoficznego.